

УДК 343.13:004

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.41.225612>*Т. О. Павлова*, канд. юрид. наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики

Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

e-mail: pavlova.onu01@gmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2558-823X>

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК НАПРЯМ ТРАНСФОРМАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню впливу процесу діджиталізації на трансформацію сучасного кримінального провадження та функціонування органів юстиції в цілому. Впровадження електронного кримінального провадження в нашій країні обумовлено розвитком сучасного електронного суспільства та тенденціями впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в світі. Діджиталізація електронного кримінального провадження пов'язана із необхідністю детального та системного аналізу положень чинного національного законодавства з метою внесення відповідних обґрунтованих законодавчих змін і закріплення поняття, етапів, алгоритму роботи електронного кримінального провадження. У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України передбачені норми, які частково регулюють питання здійснення електронних процесуальних процедур та їх фіксації. Аналізуються переваги та ризики (складнощі) впровадження електронного кримінального провадження в Україні.

Ключові слова: діджиталізація, кримінальне провадження, досудове розслідування.

Постановка проблеми. Останніми роками термін «діджиталізація» (від англ. digitalization – цифровізація) є одним із найчастіше вживаних в нашій країні та у світі. Впровадження цифрових технологій швидкими темпами відбувається в усіх сферах життя суспільства та держави. 2020 рік в Україні ознаменувався активним процесом діджиталізації органів юстиції. Діджиталізація кримінального процесу дозволить підвищити ефективність досудового розслідування; скоротити фінансові, людські, часові ресурси у ході здійснення кримінального провадження; сформувані якісний рівень електронного правосуддя в цілому.

Сьогодні електронне кримінальне провадження діє у багатьох іноземних державах, наприклад, в Австрії, Нідерландах, Фінляндії, Данії, Південній Кореї, Сінгапурі, Чеській Республіці, Естонії, Федеративній Республіці Німеччини, Молдові, Казахстані тощо.

Інноваційні процеси цифровізації поступово впроваджуються в усіх органах юстиції. Наприклад, Інтегрована інформаційно-пошукова система Національної поліції України (ІПІС «АРМОР»); система багатофункціонального електронного документообігу АСКОД у Національному антикорупційному бюро України; Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), що забезпечує функціонування електронного судочинства в Україні тощо.

Певні інноваційні електронні процедури вже діють у ході здійснення кримінального провадження, наприклад, на законодавчому рівні закріплено та функціонує Єдиний реєстр досудового розслідування (далі – ЄРДР). Не дивлячись на це, у роботі правоохоронців є певні складнощі системного розуміння щодо інформації, яку необхідно вносити до цього реєстру, наприклад, використання різних критеріїв для внесення повідомлень про вчинення кримінальних правопорушень до ЄРДР; відсутність злагодженої співпраці між учасниками досудового розслідування тощо.

У квітні 2020 року в Україні стартував пілотний проект системи електронного кримінального провадження eCase. Вказана система спершу була запущена в антикорупційних органах – Національному антикорупційному бюро, Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі та Вищому антикорупційному суді. Запуск передбачав інтеграцію eCase з Єдиним

реєстром досудових розслідувань та системами судових органів [1] за для злагодженої роботи органів юстиції з метою підвищення ефективності та спрощення процедури взаємодії між ними, підвищення якості захисту прав громадян.

Впровадження інформаційно-аналітичної системи управління процесами досудового розслідування є одним з елементів реформи прокуратури, що покращить процес нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство тощо. Недоліком існування вказаних та інших систем є те, що вони функціонують як відокремлені інститути. Тому виникла необхідність розробки на державному рівні Концепції електронного кримінального провадження із визначенням основних етапів її запровадження з подальшим удосконалення положень чинного Кримінального процесуального кодексу та інших законодавчих актів України, що регулюють правові відносини, пов'язані із запровадженням електронного кримінального провадження; удосконалення системи захисту персональних даних – системи інформаційної безпеки тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблемні питання використання інформаційних та телекомунікаційних технологій під час досудового розслідування досліджували такі вітчизняні вчені як: В. Білоус, В. Бірюков, В. Голубев, М. Гуцалюк, М. Карчевський, Є. Лук'янчиков, Т. Михальчук, А. Молдован, А. Рибченко, М. Смирнов, А. Столітній, В. Уваров, І. Хараберюш, В. Хахановський, Д. Цехан, С. Чернявський, Г. Чигрина та інші вчені. Разом з тим потребують подальшого дослідження переваги та ризики запровадження електронного кримінального провадження в Україні.

Мета статті. Розглянути нормативно-правову базу впровадження процесів діджиталізації в органах юстиції України; дослідити стан та перспективи впровадження електронного кримінального провадження в Україні; проаналізувати позитивні аспекти та ризики запровадження електронного кримінального провадження в Україні.

Виклад основного матеріалу. Відносини, пов'язані з електронним документообігом та використанням електронних документів, регулюються Конституцією України, Цивільним кодексом України, законами України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ; «Про захист інформації в автоматизованих системах» від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР; «Про державну таємницю» від 21.07.1994 р. № 3855-ХІІ; «Про обов'язковий примірник документів» від 09.04.1999 р. № 595-ХІV; «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. № 861-ІV; «Про Національний архівний фонд та архівні установи» від 24.12.1993 р. № 3814- ХІІ; «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 р. № 2155-VIII, а також іншими нормативно-правовими актами.

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, що забезпечує функціонування електронного судочинства в Україні, працює у зв'язку із змінами, які були внесені Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VIII (далі – Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII).

Законом України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII у ч. 1 ст. 35 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) було внесено зміни щодо удосконалення автоматизованої системи документообігу суду, в межах якої регулюються: об'єктивний та неупереджений розподіл матеріалів кримінального провадження між суддями з додержанням принципів черговості та однакової кількості проваджень для кожного судді; визначення присяжних для судового розгляду з числа осіб, які внесені до списку присяжних; надання інформації фізичним і юридичним особам про стан розгляду матеріалів кримінального провадження у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України; централізоване зберігання текстів вироків, ухвал та інших процесуальних документів; підготовка статистичних даних; видача вироків, ухвал суду та виконавчих документів на підставі наявних у системі даних; передача матеріалів до електронного архіву [2].

У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) також передбачені норми, які частково регулюють питання здійснення електронних процесуальних процедур та їх фіксації, а саме електронна форма початку досудового розслідуван-

ня, що пов'язана із внесенням інформації про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР (ст. 214 КПК України); внесення до ЄРДР процесуальних рішень у кримінальному провадженні (ч. 4 ст. 218, ч. 4 ст. 278, ч. 4 ст. 280, ч. 3 ст. 282, ч. 2 ст. 281, ст. 283 КПК України); використання електронних документів як джерела доказів (ст. ст. 84, 99 КПК України); використання сучасних телекомунікаційних засобів для виклику особи (ст. ст. 134 КПК України); проведення ряду слідчих (розшукових) дій у режимі відео або телефонної конференції (ст. 232 КПК України) [2] тощо. Але вказаних електронних процесуальних процедур недостатньо для докорінної трансформації електронного кримінального провадження. Оскільки не розроблено чіткого функціоналу Єдиного реєстру досудових розслідувань, потребує подальшого удосконалення автоматизовані інформаційні пошукові системи органів досудового розслідування та Автоматизована система документообігу суду для їх злагодженої роботи.

Кожного дня у провадження органів, що здійснюють досудове розслідування, додається велика кількість нових кримінальних проваджень. Їх розслідування може тривати не один місяць. Встановлення істини за кожним кримінальним провадженням – це складна робота, яка пов'язана із встановленням обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України); проведенням низки слідчих (розшукових) дій; застосуванням запобіжних заходів; складанням великої кількості процесуальних документів тощо, які доволі тривалий час викладалися (фіксувалися) на папері, як основному носії інформації. Складність та багатоепізодність розслідуваних кримінальних правопорушень; велика кількість експертиз; наявність декількох підозрюваних (обвинувачених), потерпілих та свідків призвело до того, що кримінальні провадження налічують сотні томів. Останніми роками кримінальне провадження перевантажене, на нього витрачаються величезні фінансові, людські та часові ресурси. Погоджуємося із Г.Л. Чигриною, що «Особливо актуально це під час розслідування злочинів у сфері економіки, оподаткування та інших видів злочинів, коли проведення процесуальних дій пов'язане з необхідністю збирання значної кількості документів та інших об'єктів матеріального світу як джерел доказів» [3, с. 72]. Впоратися з вказаними проблемами можуть допомогти новітні технології, комплексні комп'ютерні програми, так звана «розумна система» – електронне кримінальне провадження (далі – ЕКП), яка покликана спростити роботу правоохоронних органів та сприяти підвищенню якості захисту прав громадян. Електронне кримінальне провадження – це «розумна» інформаційно-аналітична система, що оцифровує паперову документацію, дозволяє обмінюватись файлами в межах кримінального провадження. Вона здатна спростити роботу суб'єктів кримінального провадження, які залучені до досудового розслідування. Це інструмент адміністрування та управління електронними версіями файлів кримінальних проваджень.

Впровадження ЕКП в Україні здійснюється на виконання п. 5.12 Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015 щодо забезпечення належної координації правових інститутів та єдності інформаційної системи. Хоча, як повідомили із прес-служби глави держави, на розгляд президенту України В. Зеленському передано Стратегію (далі – Стратегія) сталого розвитку судової системи на 2021–2025 роки, розроблену Комісією з питань правової реформи із залученням представників експертного середовища [4]. У другому блоці Стратегії окремо наголошується на необхідності як найшвидшого розвитку електронного судочинства. Отже, процес діджиталізації кримінального провадження є неминучим, тому є потреба у розробці Концепції кримінального провадження, тим більш, що наукові нароби у цьому напрямі ведуться. Наприклад, А. Столітній вважає, що «Запровадження ЕКП організаційно та технічно найбільш доцільно здійснювати на базі ЄРДР у чотири етапи: 1) удосконалення функціоналу ЄРДР; 2) залучення слідчого судді до ЕКП; 3) залучення всіх суб'єктів кримінального провадження до ЕКП за допомогою зовнішніх ресурсів цифрового обміну повідомленнями (електронна пошта); 4) перехід до здійснення електронних кримінальних процесуальних процедур із використанням особистих віртуальних кабінетів [5, с. 24]. У цілому погоджувачис

з А. Столітнім, слід зазначити, що процес впровадження ЕКП – це праця не одного дня, він пов'язаний із певними проблемами технічно-координаційного; морально-етичного та матеріального характеру.

Розслідування кримінальних проваджень завдяки ЕКП стане прозорим, а якість роботи органів, що здійснюють досудове розслідування, підвищиться. У Кримінальному кодексі України передбачено велику кількість складів кримінальних правопорушень, які є суміжними, а це означає, що є певні складнощі у процесі кваліфікації, що пов'язані із обранням необхідного складу кримінального правопорушення, який містить усі ознаки вчиненого кримінального правопорушення. «Розумна система» допоможе з'ясувати, яке кримінальне правопорушення було вчинено, електронний інтелект може розробити необхідний та поетапний план розслідування, із пропонуванням необхідної норми (норм), за якою слід кваліфікувати вчинене кримінальне правопорушення. ЕКП допоможе зекономити час та надмірне обмеження прав людини, приймаючи правильне рішення щодо кваліфікації та інших процесуальних дій, які виконує слідчий протягом досудового розслідування. Електронний інтелект здатний контролювати строки проведення необхідних слідчих дій, наприклад, строки проведення обшуку або арешту майна, таким чином виключається порушення норм КПК України та незаконний тиск на учасників процесу. У разі застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, підозрюваний (обвинувачений) буде знаходитися під вартою стільки часу, скільки передбачено в КПК України, програма повідомляє про закінчення таких строків, що виключить затягування розслідування. Це свідчить про те, якщо відсутні правові підстави притягнення фізичної особи до кримінальної відповідальності, кримінальне провадження повинно закінчитися закриттям. Якщо є правові підстави притягнення обвинуваченого до кримінальної відповідальності, кримінальне провадження буде проведено продовж строків, визначених у КПК України. Недостатньо законодавчо визначеним та науково розробленим у рамках формування Концепції електронного кримінального провадження є алгоритм призначення судових експертиз. «Метою розробки такої системи повинно стати зменшення кількості порушень при призначенні судової експертизи (у тому числі, порушень прав учасників кримінального провадження) та удосконалення процесу збору відповідних джерел доказів. У контексті функціонування системи електронного кримінального провадження вважаємо, що така система обов'язково повинна бути зв'язана із державним Реєстром атестованих судових експертів» [6, с. 390, 392] тощо.

Таким чином, ЕКП дозволить покращити роботу органів досудового розслідування, зробити її більш ефективною, прозорою та неупередженою. Основними завданнями інформаційно-аналітичної системи ЕКП є встановлення за її допомогою істини за кримінальним провадженням із використанням чіткого алгоритму дій органами досудового розслідування для захисту прав громадян від безпідставного їх порушення; забезпечення сторони обвинувачення від порушення порядку проведення слідчих (розшукових) дій тощо. Впровадження ЕКП пов'язано з певними ризиками та складнощами, а саме великий масив даних, які збираються у ході здійснення кримінального провадження, та необхідність захисту персональних даних, що попередить складання документів-клонів та «вітік» конфіденційної інформації, яка була зібрана, стороннім особам у зв'язку із кібератаками тощо. Ця робота потребує належного матеріально-технічного забезпечення із залученням відповідних компаній, які професійно займаються інформаційною безпекою.

Висновки і пропозиції. Отже, процес діджиталізації є наслідком науково-технічного прогресу та є неминучим в Україні. Запровадження електронного кримінального провадження в нашій країні обумовлено розвитком сучасного електронного суспільства та тенденціями впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у світі. Сьогодні в Україні прийнято цілу низку нормативно-правових актів, на підставі яких поступово відбувається діджиталізація органів юстиції. Електронне кримінальне провадження – це «розумна» інформаційно-аналітична система, що оцифровує паперову документацію, дозволяє обмінюватись файлами в межах кримінального провадження. Метою впровадження системи є спрощення роботи суб'єктів кримінального провадження, які залучені до до-

судового розслідування; скорочення фінансових, людських, часових ресурсів у ході здійснення кримінального провадження; підвищення якості захисту прав громадян тощо.

Пропонується здійснити детальний та системний аналіз положень чинного національного законодавства з метою внесення відповідних обґрунтованих законодавчих змін і закріплення поняття, етапів, алгоритму роботи електронного кримінального провадження; впровадження ЕКП на базі функціонуючого Єдиного реєстру досудових розслідувань. До переваг впровадження електронного кримінального провадження слід віднести: економію коштів та часу; пришвидшення строків розгляду процесуальних документів; спрощення доступу суб'єктів кримінального провадження у межах їхньої компетенції до процесуальних матеріалів; покращення ефективності розслідування кримінальних проваджень тощо. Впровадження ЕКП повинно відбуватися доволі усвідомлено із розумінням того, що цифрові технології неминуче вплинуть на відносини між людьми та формування їх мислення. Вважаємо, що цифровий інтелект не зданий повністю замінити фахівця. Діджиталізація кримінального провадження потягне за собою і певні ризики та складнощі, а саме необхідність захисту зібраних персональних даних, що попередить складання документів-клонів та «витік» конфіденційної інформації у зв'язку із кібератаками; забезпечення необхідним обладнанням працівників правоохоронних органів та суддів на місцях; необхідність інтеграції між собою працюючих електронних систем органів досудового розслідування та суду; підготовка кадрів, здатних працювати з цифровими комп'ютерними технологіями тощо.

Список використаної літератури

1. Діджиталізація кримінального процесу: в Україні планують перевести провадження в електронний формат. URL: <https://uazmi.org/news/post/bReTCc20Q04a1jCN6zj9y2> (дата звернення: 10.02.2021).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 16.12.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text> (дата звернення: 10.02.2021).
3. Чигрина Л. Г. Перспективи запровадження міжнародного досвіду електронного кримінального провадження в Україні. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск. 2(23), 2018. С. 72–76.
4. Стратегію сталого розвитку судової системи на 2021–2025 роки передано на розгляд Зеленському. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/713428.html>. (дата звернення: 10.02.2021).
5. Столітній А. Концепція електронного кримінального провадження в Україні. Вісник Національної академії прокуратури України. 2018. № 4(56). С. 24–35.
6. Павлова Т. О., Жученко О. Д. Призначення судової експертизи в концепції електронного кримінального провадження: теоретичний та практичний аспекти. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 3. С. 390–393. URL: www.lsej.org.ua.

References

1. Didzhytalizatsiia kryminalnoho protsesu: v Ukraini planuiut perevesty provadzhennia v elektronnyi format. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text> [in Ukrainian].
2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13.04.2012. № 4651-VI. Data novlennia: 16.12.2020. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text> [in Ukrainian].
3. Chyhryna L. H. (2018). Perspektyvy zaprovadzhennia mizhnarodnoho dosvidu elektronnoho kryminalnoho provadzhennia v Ukraini. Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk. Vypusk. 2 (23), P. 72–76 [in Ukrainian].
4. Stratehiu staloho rozvytku sudovoi systemy na 2021–2025 roky predano na rozghliad Zelenskomu. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/713428.html> [in Ukrainian].
5. Stolitnyi A. (2018). Kontseptsiiia elektronnoho kryminalnoho provadzhennia v Ukraini. Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy. 4(56). P. 24–35 [in Ukrainian].
6. Pavlova T. O., Zhuchenko O. D. (2020). Pryznachennia sudovoi ekspertyzy v kontseptsii elektronnoho kryminalnoho provadzhennia: teoretychni ta praktychni aspekty. Yurydychni naukovy elektronnyi zhurnal. № 3. P. 390–393 [in Ukrainian].

Стаття надійшла 15.02.2021 р.

Т. А. Павлова, канд. юрид. наук, доцент
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина
e-mail: pavlova.onu01@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2558-823X>

ДИДЖИТАЛИЗАЦИЯ КАК НАПРАВЛЕНИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА

Резюме

Статья посвящена исследованию влияния процесса диджитализации на трансформацию современного уголовного производства и функционирование органов юстиции в целом. Введение электронного уголовного производства в нашей стране обусловлено развитием современного электронного общества и тенденциями внедрения информационно-коммуникационных технологий в мире. Электронное уголовное производство (ЭУП) – это «умная» информационно-аналитическая система, которая оцифровывает бумажную документацию, позволяет обмениваться файлами в рамках уголовного производства. Анализируются преимущества и риски цифровизации уголовного производства.

Предлагается осуществить подробный и системный анализ положений действующего национального законодательства с целью внесения соответствующих обоснованных законодательных изменений и закрепление понятия, этапов, алгоритма работы электронного уголовного производства; внедрение ЭУП на базе функционирующего Единого реестра досудебных расследований. Для этого понадобится надлежащее материально-техническое обеспечение с привлечением соответствующих компаний, профессионально занимающихся информационной безопасностью; подготовка кадров, способных работать с цифровыми компьютерными технологиями и т. д.

Ключевые слова: диджитализация, уголовное производство, досудебное расследование.

T. O. Pavlova, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Odessa I. I. Mechnikov National University
the Department of Criminal Law,
Criminal Procedure and Criminalistics
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine
e-mail: pavlova.onu01@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2558-823X>

DIGITALIZATION AS A DIRECTION OF TRANSFORMATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS

Summary

The article is devoted to the study of the influence of the process of digitalization on the transformation of modern criminal proceedings, the functioning of the institution of justice in general. The introduction of electronic criminal proceedings in our country is due to the development of a modern electronic society and trends in the introduction of information and communication technologies in the world. Electronic criminal proceedings is a “smart” information and analytical system that digitizes paper documents, allows the exchange of files within the framework of criminal proceedings.

It is proposed to carry out a detailed and systematic analysis of the provisions of the current national legislation in order to introduce the appropriate substantiated legislative changes and consolidate the concept, stages, and algorithm of the electronic criminal proceedings; the introduction of electronic criminal proceedings on the basis of the functioning of Unified Register of Pre-trial Inquiry. Electronic criminal proceedings are an inevitable phenomenon of the modern information world. For the quality of operation of electronic criminal proceedings,

it is necessary to take into account the advantages and risks of the functioning of a “smart” system. The advantages of introducing electronic criminal proceedings include: saving money and time; reduction of terms for consideration of procedural documents; simplification of access of subjects of criminal proceedings within their competence to procedural materials; increasing the efficiency of the investigation of criminal proceedings and so on. The introduction of electronic criminal proceedings should take place quite deliberately, with the understanding that digital technologies will inevitably affect relationship between people and the formation of their thinking. We believe that digital intelligence is not capable to replace a specialist completely. The digitalization of criminal proceedings will entail certain risks and difficulties. It is necessary to protect the collected personal data, which will prevent the drafting of clone documents and the «leaking» of confidential information in connection with cyber-attacks. It is also necessary to protect the provision of necessary equipment for law enforcement officers and judges in the field; the need to integrate among themselves the working electronic systems of the pre-trial inquiry bodies and the court; training of personnel capable of working with digital computer technologies and so on.

Keywords: digitalization, criminal proceedings, pre-trial inquiry.